

Ніна Рогатинська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ВСТАНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ ЯК МЕТА ДОКАЗУВАННЯ

Проаналізовано теоретичні проблеми встановлення об'єктивної істини в кримінальному процесуальному доказуванні. Розглянуто основні складові елементи об'єктивної істини в доказуванні.

Ключові слова: об'єктивна істина доказування, мета доказування, достатність доказів, внутрішнє переконання.

Рогатинская Н.

Установления объективной истины как цель доказывания

Проанализированы теоретические проблемы установления объективной истины в уголовном процессуальном доказывании. Рассмотрены основные составляющие элементы объективной истины в доказывании.

Ключевые слова: объективная истина доказывания, цель доказывания, достаточность доказательств, внутреннее убеждение.

Rogatynska N.

Establishing objective truth as a goal of proof

The article analyzes the theoretical problems of establishing objective truth in criminal procedural proof. The main constituent elements of objective truth in proving are considered.

Keywords: objective truth of proof, purpose of proof, sufficiency of evidence, inner conviction.

Актуальність. Проблема визначення об'єктивної істини завжди була і залишається центральною в кримінальному процесі, оскільки дане явище є серцевиною кримінального процесуального доказування. Істина – одна з категорій, яка знаходиться в постійній науковій розробці. Встановити істину в кримінальному процесі означає пізнати подію, яка відбулася, і всі обставини, що підлягають встановленню за кримінальною справою у відповідності з тим, яке вони мали місце насправді.

Метою статті є дослідження теоретичного та практичного значення об'єктивної істини в кожному кримінальному провадженні.

Стан дослідження. Над питаннями об'єктивної істини як мети доказування працювали такі науковці, як: С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, В. Т. Нор, Є. Г. Коваленко, Д. С. Скурхін, Ю. В. Стеценко та ін.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 2 чинного Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), головними завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, котрі беруть у ньому участь, швидке та повне розкриття злочинів, викриття винних, забезпечення правильного застосування закону, з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Кримінальне судочинство у теперішній його законодавчій регламентації є важливим засобом попередження вчинення злочинів та інших правопорушень, виховання громадян у дусі поваги до закону та всіх інших цінностей суспільства, забезпечення законності та правопорядку у державі.

Кримінальне судочинство здійснюється на основі відображених у законодавстві принципів – фундаментальних ідей, що у найзагальнішій формі виражають його суспільне призначення, спрямованість та завдання. Вони відображають також напрацьовані впродовж століть практикою, як вітчизняною, так і міжнародною, та теоретично обґрунтовані найраціональніші підходи до організації судочинства, шляхів та засобів встановлення істини у справі, забезпечення законних прав та інтересів задіяних у ньому осіб, у тому числі обвинувачуваних у вчиненні злочину.

У КПК принцип з'ясування об'єктивної істини не виділений окремо у системі засад кримінального провадження. Він «захований» у зміст іншого принципу – принципу законності. На перший план висувається ідея змагальності, причому ця ідея втілена у такий спосіб, що можливості встановлення істини у справі суттєво обмежуються.

Вирішення кардинальних питань щодо регламентації названих принципів кримінального судочинства (з'ясування істини, змагальності та законності) тут навряд чи можна визнати вдалим. Насамперед, як зазначалося, метою доказування є встановлення істини у справі. Все у процесі, у тому числі його організація на засадах змагальності, має підпорядковуватися досягненню даної мети. Тому принцип з'ясування істини мав би отримати самостійну регламентацію.

Істина – це такий зміст знань, який відповідає об'єктивній дійсності. У пізнавальному плані є відповідністю дійсності, адекватним відображенням реальності в свідомості людей. Традиційною є концепція, згідно з якою метою доказування є об'єктивна істина. Однак останнім часом ця концепція не розвивається у зв'язку з появою практичної достовірності, де метою доказування визнають достовірність знань, що дає можливість прийняти обґрунтоване рішення у кримінальній справі. З об'єктивною істиною тісно пов'язаний постулат про те, що жоден злочин не повинен залишатися нерозкритим, а винний – непокараним. Вимога щодо встановлення об'єктивної істини є достатньо висвітленою, але такою, що рідко реалізується на практиці. Відповідно обвинувачення передуює появі функцій захисту та правосуддя – і зумовлює їх виникнення [1, с. 34]. Істину визначають як відповідність знань дійсності.

Встановлення істини у кримінальній справі має важливе не тільки теоретичне, але й практичне значення, адже від цього залежать права і свободи людини і громадянина, інтереси яких зачіпаються при провадженні у кримінальній справі, а також авторитет органів, які здійснюють правосуддя. Все це можна назвати пошуком абсолютної істини, відповідно такого змісту, який не заперечується цілковито подальшим розвитком науки, а тільки збагачується, доповнюється. Абсолютність істини означає її стійкість, сталість, неспростовність. Пізнання являє собою відображення у свідомості людини навколишнього, його об'єктивної дійсності, а істинним знанням є таке, яке правильно відображає цю дійсність. Вимога істинності для правильної кваліфікації злочинів є принципово важливим елементом і тільки досягнення її при встановленні обох передумов кваліфікації злочинів може забезпечити точність і справедливість застосування кримінального закону в кожному конкретному випадку [2].

І не дивлячись на те, що законодавець при регламентації процесу доказування не вживає терміну «істина», реалізація у кримінальному процесі принципу встановлення (дослідження) обставин справи повно, всебічно і об'єктивно є необхідною умовою і наслідком її досягнення. Тільки за умов проведення всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи визначеними кримінально-процесуальним законом засобами можна досягти встановлення істини у справі та вирішити завдання кримінального судочинства [3, с. 1–14].

Відносно об'єктивної істини, то її встановлення не підтверджується жодним з конституційних принципів судочинства. Ст. 31 Конституції України вказує на необхідність «з'ясувати істину», проте в розрізі обмеження окремих прав людини і громадянина. Більш того, процесуальне законодавство також випускає з нормативного закріплення пошук об'єктивної істини [4].

Досягнення істини – це встановлення відповідних відомостей, які у кримінальному судочинстві у загальному вигляді іменуються предметом доказування або обставинами, що підлягають доказуванню за кримінальною справою. Мова в даному випадку йде про встановлення всіх елементів предмета доказування, які в даний час знайшли своє відображення в ст. 91 КПК. Ми дотримуємось думки, що досягнення істини є достовірним встановленням всіх елементів предмета доказування. У зв'язку з тим, що всі факти, пов'язані з вчиненням злочином, регламентовані відповідним нормативно-правовим актом, тобто КПК, то в кримінальному судочинстві істина є юридичною. Відповідно предметом доказування саме є коло обставин, що підлягають дослідженню і встановленню у конкретній кримінальній справі з метою її правильного вирішення. Згідно зі ст. 91 КПК, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна [5, с. 87].

Як об'єктивна істина загалом, так і окремі факти, обставини справи встановлюються слідчим, прокурором, слідчим суддею і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази і на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Цим зумовлюється те, що доказування має найбільшу питому вагу в усій діяльності сторін кримінального провадження, осіб, яких вони залучають до цієї діяльності, а також те, що нормативне регулювання й теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце в кримінально-процесуальному праві, найважливішою складовою якого є доказове право, і в науці кримінального процесу, де провідну роль відіграє теорія доказів (її ще називають ученням про докази).

Істина у кримінальному судочинстві ґрунтується на певних відомостях і знаннях про ці відомості, які за своєю природою повинні бути достовірними, не викликати сумніву.

За принципом об'єктивності рішення суду мають ґрунтуватись на об'єктивній дійсності. Так, відповідно до ст. 370 КПК України, судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 цього Кодексу [6; 4].

Об'єктивність дослідження означає безсторонність осіб, що здійснюють розслідування або судовий розгляд справи, встановлення і перевірка таких обставин, які вказують на особу, яка скоїла злочин, так і виправдовуючих, як обтяжливих, так і пом'якшуючих вину обвинуваченого.

Складовими елементами принципу встановлення об'єктивної істини є основні принципи доказового права, до числа яких, відносяться такі положення:

1) суб'єкти доказування (доказувані) – особи, на яких покладається обов'язок встановлення об'єктивної істини – слідчий, орган дізнання, прокурор, обвинувач, суд (*Ei incumbit probatio, qui dicit, pop qui negat* – «Тягар доказування лежить на тому, хто стверджує, а не на тому хто заперечує»), а ст. 62 Конституції України, визначаючи принцип презумпції невинуватості обвинуваченого та підозрюваного, закріплює правило: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину»[7];

2) засоби доказування (докази) – дані, що мають належність до справи, допустимість та достовірність фактичних даних;

3) процес доказування (доказування) – діяльність зі збирання, дослідження, перевірки, оцінки та використання доказів;

4) ніхто не може бути примушений і не зобов'язаний свідчити проти самого себе або своїх близьких родичів;

5) при здійсненні доказування забороняється вчиняти дії, небезпечні для життя і здоров'я громадян, які принижують їх честь і гідність або призводять до необґрунтованого спричинення фізичної, моральної, майнової шкоди;

6) хід і результати діяльності за збиранням і дослідженням доказів має відображатися в процесуальних документах;

7) ніякі докази для суду, прокурора і особи, що проводить дізнання, не мають наперед встановленої сили. Ніхто не має права втручатися в оцінку доказів особою, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа;

8) всі сумніви за справою, у тому числі й сумніви щодо допустимості, достовірності та достатності зібраних фактичних даних, якщо вичерпані можливості їх усунути, повинні тлумачитися і вирішуватися на користь обвинуваченого, підсудного і підозрюваного [8, с. 122].

Висновки. Отже, істина у кримінальному провадженні завжди повинна залишатися об'єктивною, не залежати від жодних суб'єктивних чи інших чинників з метою встановлення всіх обставин справи в кримінальному провадженні.

Список використаної літератури

1. Барабаш Т. М. Кримінальний процес України : підруч. / Т. М. Барабаш, Т. В. Данченко, П. В. Цимбал. – Ірпінь : НА ДПС України, 2007. – 339 с.
2. Актуальні питання з'ясування істини в процесі доказування // Актуальна юриспруденція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=340%3A091012-14&catid=51%3A5-1012&Itemid=63&lang=ru.
3. Нор. В. Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація / В. Т. Нор. // Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2010. – №2. – С. 1–14. – (Сер. «Право»).

4. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Кримінальний процес : підруч. / С. В. Банах, Н. З. Рогатинська, А. М. Сарахман. – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 264 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р., чинне законодавство із змінами та доповненнями за станом на 15.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Коваленко Є., Кримінальний процес України: підруч. / Є. Коваленко, В. Малиренко. – К. : 2006. – С. 82–157.

References

1. Barabash, T. M. (2007). *Kryminal'nyy protses Ukrayiny [Ukrainian Criminal Procedure]*. – Irpin': NA DPS Ukrayiny [in Ukrainian].
2. Aktual'ni pytannya z'yasuvannya istyny v protsesi dokazuvannya [Actual questions of finding out the truth in the process of proofing]. *Aktual'na yurysprudentsiya – Actual jurisprudence*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=340%3A091012-14&catid=51%3A5-1012&Itemid=63&lang=ru [in Ukrainian].
3. Nor, V. T. (2010). *Istyna u kryminal'nomu sudochynstvi: ideya, dohma prava, realizatsiya [Truth in criminal proceedings: the idea, the dogma of law, the realization]*. *Chasopys Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. *Seriya «Pravo» – Journal of the National University of Ostroh Academy. The Law series*, 2, 1–14 [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiya Ukrayiny [The Constitution of Ukraine]*. (1996, 28 June). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
5. Banakh, S. V., Rohatyns'ka, N. Z., Sarakhman, A. M. (2016). *Kryminal'nyy protses [The criminal process]*. *Ternopil' : Ekon. dumka TNEU [in Ukrainian]*.
6. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*. (2012, 13 April). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
7. *Konstytutsiya Ukrayiny [The Constitution of Ukraine]*. (1996, 28 June). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
8. Kovalenko, Ye., Malyarenko, V. (2006). *Kryminal'nyy protsess Ukrayiny [The criminal process in Ukraine]*. (Pp. 82–157). Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.11.2017.